

Participatie van kinderen en jongeren in rechtspraak: een onderzoek naar de ervaringen van anderstalige kinderen en jongeren van getolkte communicatie

Heidi Salaets

Hoofd onderzoeksgroep Tolkwetenschap, KU Leuven

Katalin Balogh

Hoofd opleiding Gerechtsvertalen en -tolken, KU Leuven, campus Antwerpen

ABSTRACTS

Artikel 12 van het IVRK, het recht op participatie, is fundamenteel opdat kinderen hun rechten effectief kunnen laten gelden. Participatie kan moeilijk gegarandeerd worden als er geen of slechte communicatie is. Men kan de facto immers niet participeren als men zich niet kan uitdrukken of niet verstaat (m.b.t. taal) en begrijpt (m.b.t. inhoud) wat er gebeurt. Wij gaan in deze bijdrage precies in op het gebrek aan communicatie – en dus participatie van kinderen – omwille van een taalbarrière. Concreet moedigen we in onze onderzoeksprojecten als onderzoekers van verschillende disciplines (tolkwetenschap, rechtsgeleerdheid, psychologie, maatschappelijk werk) de inzet van tolken aan tijdens wat men TgIMs (Tolk-gemedieerde Interviews van Minderjarigen) noemt. Dat is echter niet zonder uitdagingen en er moet kritisch mee omgegaan worden. Onderzoek in dat specifieke domein was tot voor kort beperkt, maar kan hier een antwoord bieden. Wij hebben onderzoek trachten te voeren door uitdagingen van TgIMs eerst in kaart te brengen via een bevraging van (volwassen) stakeholders. In vervolgonderzoek zijn we een stap verder gegaan en werden kinderen en jongeren in een quasi-experimentele setting bevraged over hun ervaringen met het communiceren via een tolk, over hun gevoelens hierbij en over vertrouwensband(en) met de mensen in de kamer. Deze bijdrage voert een pleidooi om de stem en het perspectief van kinderen en jongeren meer te betrekken in onderzoek. In ons lopend onderzoek (2018-2020) gaan we daarom nog verder en verlaten we de experimentele setting om jongeren echt te laten participeren: we laten hen deelnemen aan een onderzoeks-workshop en zullen hen vervolgens ook vragen stellen over hoe zij taalbarrières ervaren in reële strafzaken of asielprocedures.

Article 12 of the UNCRC, the right of participation, is fundamental for children to be able to assert their rights effectively. It is difficult to guarantee participation if there is poor communication or no communication at all. After all, children cannot participate effectively if they cannot express themselves or do not understand (with regard to language) and comprehend (with regard to content) what is happening. In this article we will discuss the lack of communication – and thus the participation of children – because of a language barrier. In our research projects and as researchers of different disciplines (Interpreting Studies, Law, Psychology, Social Work), we encourage the use of interpreters during what is called interpreter-mediated interviews of

minors. However, this is not without challenges and it needs to be dealt with critically. Until recently, research in that specific area was limited, but it can definitely provide some answers. We have tried to conduct research by first mapping the challenges of interpreter-mediated interviews of minors through a survey of (adult) stakeholders. We then took a next step, in a quasi-experimental setting, where children and young people were questioned about their experiences with interpreted communication, about their feelings on this and about their relationship(s) of trust with the people in the room. This contribution makes a plea for the voice and perspective of minors to be more involved in research. In our current research (2018-2020), we therefore go even further and leave the experimental setting to allow young people to really participate: we let them participate in a research workshop and will ask them questions about how they experience language barriers in real settings like criminal cases or asylum procedures.

INLEIDING

De viering van 30 jaar Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna IVRK) kan met recht en rede gezien worden als de viering van een mijlpaal. Een vraag die zich opdringt bij dergelijke festiviteiten is wat men in die tijdspanne bereikt heeft en dat is in deze bijdrage niet anders. Meer bepaald zullen wij ingaan op een kwetsbare groep, nl. die van minderjarigen waarnaar we hier ook zullen verwijzen als ‘kinderen en jongeren’ (volgens het IVRK “elke persoon jonger dan 18 jaar, tenzij de meerderjarigheidsgrens volgens de wet vroeger valt”) en hun participatierechten.

Verschillende internationale en nationale rechtsbronnen en Europese richtlijnen beschouwen minderjarigen, precies omwille van het criterium leeftijd, als kwetsbaar (Mergaerts, 2019; Mergaerts *et al.*, 2018). Een eenduidige definitie of omschrijving van kwetsbaarheid ontbreekt tot op heden: minderjarigen zijn per definitie kwetsbaar. Kinderen en jongeren kunnen nog ‘meer’ kwetsbaar worden door bepaalde eigenschappen waarvan het gebruik van een vreemde taal er één is. In ons onderzoek verwijzen wij naar twee specifieke situaties waarin kinderen en jongeren betrokken kunnen worden: een strafprocedure (ongeacht de status als slachtoffer, getuige of verdachte) of een asielpcedure, als niet-begeleide minderjarige vreemdeling (NBMV).

In deze inleiding zullen wij ook een lans breken voor het concept ‘heldere communicatie’ waar vaak (te) snel en zelfs bijna onbewust aan voorbij wordt gegaan. Artikel 13 van het IVRK stelt dat het kind recht heeft op vrije meningsuiting wat o.a. inhoudt dat het kind het recht heeft informatie te verkrijgen of bekend te maken en zijn of haar mening uit te drukken in welke taal ook.

De hamvraag voor ons – als tolken, tolkdocenten en onderzoekers in de tolkwetenschap – is hoe effectief deze artikelen zijn, indien zich een taalbarrière voordoet. Hoe kan een kind zijn mening uitdrukken als het daartoe de talige middelen niet heeft? Of als het kind van bij het begin de informatie die hem geboden wordt, niet verstaat? In het Nederlands bestaan er twee begrippen: ‘verstaan’ is een taalkundig concept (‘ik versta – beheers – Nederlands’) en ‘begrijpen’ een meer cognitief gege-

ven ('ik begrijp – ik bevat met mijn verstand – wat men hier probeert uit te leggen'). Geen begrip zonder verstaan. Dat is voor kinderen al het geval in ééntalige situaties. Met name het concept 'kindvriendelijke justitie' is daar een voorbeeld van. Ingewikkelde juridische taal moet op maat van kinderen worden geschreven en uitgesproken zodat informatie die voor hen bedoeld is ook door hen begrepen wordt. Ook in ééntalige situaties wordt er best een 'vertaalslag' gemaakt, namelijk van juridisch complexe taal en jargon naar taal op maat voor kinderen en jongeren. Dezelfde kindvriendelijke aanpak zou moeten gelden in asielprocedures waar soms administratief jargon of specifieke vraagtechnieken van de asielbeambte worden gebruikt om de situatie in het thuisland te weten te komen. Deze interacties of 'gehoren' vinden per definitie in een ander taal plaats. Het is dus belangrijk te weten hoe kindvriendelijke taal wordt gesproken en/of geschreven in geval van een bijkomende (vreemde) taalbarrière. We zouden ons als volwassenen voortdurend kritisch moeten afvragen wat kinderen effectief verstaan én vervolgens begrijpen. Indien het gaat over NBMV is de kwetsbaarheid van de minderjarige zo mogelijk nog groter. Ook al wordt aan NBMV in principe een voogd toegekend, toch bestaat er een kans dat ze onzichtbaar worden (De Morgen, 14-10-2019 *Onzichtbare kinderen dolen door Europa.VN-rapport over niet-begeleide minderjarige vluchtelingen is ook scherp voor België*). Hoe biedt men een luisterend oor aan een getraumatiseerd kind als er geen gemeenschappelijke taal is om te communiceren? (Salaets *et al.*, 2019)

Wij gebruiken graag de volgende metafoor: met het IVRK is een prachtig huis gebouwd dat tot in de kleinste details is voorzien van snufjes, met bijbehorende tuin en dito bloembakken aan de ramen; een huis dat een binnenhuisarchitect zelfs heeft voorzien van een mooie inrichting. Maar voor een kind of jongere met een taalbarrière gaan de ramen niet open en kan het huis niet verlucht worden. Het is hermetisch afgesloten, donker en niemand kan binnenkijken. De jongeren van hun kant missen het zicht op de buitenwereld. Hoe kan artikel 12 van het IVRK effectief omgezet worden in de praktijk als voorbijgegaan wordt aan het element communicatie? Als kind of jongere participeren in de maatschappij wordt wel erg moeilijk als je de talige mogelijkheden mist om dat te doen. Een gefundeerde mening uitdrukken met een Nederlandse woordenschat van 500 à 1000 woorden is schier onmogelijk. Artikel 2 van het IVRK nl. het principe van non-discriminatie stelt bovendien duidelijk: "Alle rechten zijn van toepassing op alle kinderen zonder enige uitzondering", zodoende zou een vreemde taal geen hinderpaal mogen zijn.

In deze bijdrage zullen we in de literatuurstudie ingaan op reeds bestaand onderzoek over minderjarigen en tolken. Vervolgens zullen we kort ingaan op het onderzoek dat is gevoerd dankzij de financiële ondersteuning van het Directoraat Generaal van Justitie van de EU, met als titel *Cooperation in Interpreter Mediated Questioning of Minors I & 2 (Co-Minor-IN/QUEST I & II)* en deze toelichten in het kader van het themanummer – nl. participatie van kinderen en jongeren. We besluiten door te stellen dat efficiënte communicatie met kinderen en jongeren een noodzakelijke hefboom is, die hun effectieve participatie in de maatschappij faciliteert.

1. LITERATUURSTUDIE

Tolken voor minderjarigen in diverse institutionele *settings* is een relatief nieuw onderzoeksthema: sinds 2015 komt er verandering in de schaarste aan wetenschappelijke publicaties hieromtrent. Sommige publicaties voor die tijd berichten daarentegen enkel over het verhoren van minderjarigen in bepaalde institutionele *settings*, maar laten anderstaligheid en dus mogelijke inzet van een tolk buiten beschouwing. Ze focussen dan op de interviewtechniek en welke invloed die heeft op de betrouwbaarheid van de waarheidsvergarings bij de minderjarige (Andrews *et al.*, 2017; Davies & Westcott, 1999; Dommicent *et al.*, 2006; La Rooy *et al.*, 2010; Lamb *et al.*, 2011). De aandacht gaat hier voornamelijk naar de volwassen deelnemer in de politioenele ondervragingssetting. De onderzoekers halen ondervragingstechnieken aan waarvan, dankzij wetenschappelijk onderzoek, is aangetoond dat ze betere waarheidsbevinding garanderen. Het perspectief van de jongere en de impact van deze ondervragingstechnieken op het welzijn van de jongere blijven in het genoemde onderzoek onderbelicht. Wel werd door de genoemde onderzoekers – weliswaar vanuit een volwassenenperspectief – benadrukt dat het kind zo min mogelijk onder druk (moet en) mag gezet worden, dat het niet herhaaldelijk dezelfde vragen moet voorgeschoteld krijgen en dat het eerder aangemoedigd moet worden om vrij te spreken (*free recall-phase*¹) om uitdrukking te geven aan zijn angsten, bekommernissen, trauma's of eventuele bekentenissen.

Andere onderzoekers namen de ondervraging van minderjarigen ook vanuit een – weer eentalige – juridische invalshoek onder de loep door te bekijken hoe de overheid de rechtsgang op een kindvriendelijke manier kan organiseren (Berrick *et al.*, 2018; Heitkamp & Muhlhauser, 1990). Het betreft hier een reflectie over o.a. de eerder vermelde 'vertaalslag' binnen eenzelfde taal van juridisch taalgebruik naar kindvriendelijk taalgebruik, maar ook over de context waarin die ondervragingen plaats vinden. Meer bepaald hebben onder andere Berrick *et al.* dergelijk onderzoek gedaan in vier landen die verschillende soorten welvaartstaten vertegenwoordigen, evenals verschillende kindweldzijnsystemen en uiteraard grote demografische verschillen in hun populatie. Het gaat om Finland en Noorwegen enerzijds en het VK en Californië anderzijds, waarbij Berrick *et al.* verwijzen naar andere collega's die de eerste twee landen beschrijven als *family-service oriented* en de laatste twee als *risk-oriented* wat kindweldzijn betreft (Berrick *et al.*, 2018:258-259).

Met het tot hier toe besproken onderzoek in een eentalige context willen we aantonen hoe complex een ondervraging/interview met een minderjarige reeds is of kan zijn zonder de factor 'meertaligheid'.

Vervolgens rapporteren bepaalde onderzoekers over hoe de resultaten van een interview beïnvloed kunnen worden, wanneer kinderen niet de taal van hun keuze mogen of kunnen spreken: het betreft taalkundige studies waarin melding wordt gemaakt van de werking van het geheugen gelinkt aan (moeder)taal. Alleen al het feit dat kinderen of jongeren hun moedertaal niet kunnen spreken, kan de werking van het

¹ De *free recall-phase* is onderdeel van een ondervragingstechniek die vertrekt van *open prompts* (open vraagstelling) zoals o.a. beschreven in het *National Institute of Child Health and Human Development* (NICHD)-protocol.

geheugen en de waarheidsbevinding in de weg staan (Altarriba & Morier, 2004; Fontes, 2009; Fontes, 2010; Fontes & Tishelman, 2016; Heredia & Brown, 2004).

Ten slotte gaan bepaalde onderzoeksverslagen wel concreet in op het inzetten van een tolk en vooral op de rol van die tolk (met betrekking tot zijn deontologische code) tijdens interviews met anderstalige minderjarigen² (Böser & Wilson, 2015; Houston *et al.*, 2017; Powell *et al.*, 2016; Salaets & Balogh, 2015). De bevindingen van al deze onderzoeken zijn gelijklopend: een interview met een tolk verloopt noodzakelijkerwijs anders. Het is vooral nodig zich daarvan bewust te zijn en duidelijke afspraken te maken met alle betrokken deelnemers inclusief de tolk (tijdens een briefing bijvoorbeeld).

Dat diepgaand onderzoek naar de rol en de invloed van de tolk op de communicatie nuttig is, blijkt uit eerdere tolkwetenschappelijke publicaties van onder andere Wadensjö (1998), Berk-Seligson (2002), Roy (1993) en Hale (2007). Zij komen allemaal tot de conclusie dat het zogenaamde *conduit model*³ (de ‘machinetolk’) dat door zoveel tolkgebruikers en door een heel aantal deontologische codes nog steeds gepredikt wordt, een mythe is. Een tolk is en zal nooit een emotionele vertaalmachine zijn. Een tolk is om te beginnen een persoon met een emotionele en culturele achtergrond en brengt zichzelf en zijn persoonlijkheid mee naar het gesprek, net zoals de politieman, de rechter, de advocaat. Volledige neutraliteit is dus onmogelijk, al is het uiteraard een na te streven en na te leven element uit de deontologische code van de tolk die zich geen mening mag vormen over het getolkte gegeven. Bovendien is ook het begrip ‘onpartijdigheid’ beschreven in de deontologische code: dit is de oefening die een tolk voortdurend moet maken om de communicatie tussen twee mensen mogelijk te maken zonder partij te kiezen voor een van de gesprekspartners. Men kan onpartijdigheid ook positief formuleren als dubbele loyaliteit naar elke gesprekspartner toe. Kortom, het genoemde onderzoek van tolkwetenschappers heeft via empirische data aangetoond dat de tolk het gesprek mee bepaalt en wel degelijk gesprekspartner is in de communicatie naast de primaire gesprekspartners (i.e. de oorspronkelijke gesprekdeelnemers zonder tolk). Alleen al dit interactionele model vormt een pleidooi voor meer onderzoek naar elke vorm van tolk-gemedieerde communicatie.

De eerste onderzoekers die tolken voor anderstalige minderjarigen in een gerechtelijke setting bestudeerden, waren Matthias en Zaal (2002). Zij voerden met behulp van interviews een kwalitatieve studie uit in Zuid-Afrika bij gerechtelijk personeel en maatschappelijk assistenten die vaak te maken krijgen met tolk-gemedieerde interactie met minderjarigen. Uit de resultaten blijkt dat tolken hun deontologische code overtreden, omdat ze de juridische taal in de rechtbank vereenvoudigen en/of uitleggen. Dit is uiteraard niet hun taak, wel die van het juridisch personeel. Het blijkt verder ook dat de rol van de tolk onduidelijk is voor zowel de tolken zelf als voor de andere betrokken actoren. Een betuttelende houding of zelfs een kleinerende hou-

² Zoals gesteld, aangeduid als TgIMs (Tolk-gemedieerde Interviews met Minderjarigen).

³ Met ‘conduit model’ wordt verwezen naar de tolk als spreekbuis of telefoonlijn, of nog als doorzichtige ‘glazen wand’: dit alles om de tolk te beschrijven als een machine die in tegenstelling tot de andere mensen in de kamer ‘niet aanwezig is’ of ‘zo onzichtbaar’ mogelijk is. Hiermee wil men neutraliteit en onpartijdigheid benadrukken, maar geeft men ook indirect aan dat alles ‘letterlijk’ om te zetten is van de ene in de andere taal, wat niet overeenstemt met de realiteit.

ding ((uit)lachen van de jongeren) gaf dan weer aan dat de tolken niet professioneel waren en/of niet opgeleid om te werken met minderjarigen.

Keselman *et al.* (2010a) deden vervolgens onderzoek naar tolk-gemedieerde verhoeren met minderjarigen in hun asielpcedure in Zweden. Uit de rapportering bleek dat de minderjarigen vaak volledig buiten spel worden gezet tijdens de interactie, omdat sommige verbale uitingen helemaal niet getolkt worden of samengevat werden. Verder werd in het onderzoek ook melding gemaakt van ‘onderonsjes’ tussen de asielinstantie en de tolk, zonder dat de minderjarige daarbij betrokken werd. Op die manier wordt de participatie van de minderjarige de facto ondermijnd. Uit een andere publicatie (Keselman *et al.*, 2010b) m.b.t. dezelfde *setting* kwam naar voor hoe de tolk open vragen soms omvormt tot gesloten vragen. Dit ondermijnt de ondervragingstechniek, die bewust is opgesteld met open vragen nadat wetenschappelijk onderzoek (*cf. supra*) precies heeft aangetoond dat dankzij de vermelde *free recall-phase* de waarheidsbevinding groter is. Het niet respecteren van deze vraagstelling tijdens het tolken kan bijgevolg de antwoorden van de minderjarigen beïnvloeden. Zij kunnen immers geneigd zijn om minder informatie te geven dan zij oorspronkelijk wilden prijsgeven, hoewel de ondervrager de indruk heeft dat de minderjarigen wel actief deelnemen aan het gesprek. De auteurs wijten de genoemde problematiek aan de ontbrekende of beperkte opleiding van de tolken en bevelen daarom aan om meer te investeren in hun opleiding. Ze stellen voor om strenger te zijn bij de selectie van de tolken en wijzen er terecht op dat lage tolkqualiteit een grote – negatieve – invloed kan hebben op de tolk-gemedieerde interactie. Matthias en Zaal (2002) pleiten expliciet voor zowel een gespecialiseerde opleiding van gerechtstolken m.b.t. het werken met kinderen en jongeren als voor een opleiding van juridische actoren in het omgaan met tolk-gemedieerde interviews⁴.

Nilsen (2013) en Solem (2015) deden experimenteel onderzoek om een antwoord te krijgen op de vraag of jonge kinderen (respectievelijk tussen 3,5 en 6,5 jaar oud en tussen 3,5 en 7) überhaupt wel kunnen communiceren met bijstand van een tolk. Uit hun beperkt explorerend onderzoek blijkt dat dit wel degelijk mogelijk is, ook voor jonge kinderen, maar dat het soms moeilijk is voor diezelfde kinderen om te weten wie nu hun gesprekspartner is: de tolk of de primaire gesprekspartner⁵. Daarom beveelt Nilsen aan dat de tolk zich zo onpartijdig mogelijk gedraagt, maar dat via de non-verbale communicatie de interesse in interactie met het kind wordt bevestigd. Solem (2015) geeft aan dat kinderen de communicatie wel degelijk konden vatten dankzij de tolkmodi fluistertolken of simultaan tolken⁶ die de tolk hanteerde. Uit interviews met de kinderen na het experiment bleek dat de meeste kinde-

⁴ Zulke opleidingen zijn vervolgens aan bod gekomen in de Co-Minor-IN/QUEST-projecten die in deze bijdrage zullen besproken worden, zie ook: https://www.arts.kuleuven.be/tolkwetenschap/projecten/co_minor_in_quest/index en <https://www.arts.kuleuven.be/tolkwetenschap/projecten/co-minor-in-quest-ii/index>.

⁵ Dit wordt mede veroorzaakt door het gebruik van de directe rede, ofwel de ‘ik-vorm’ tijdens het tolken. Professionele tolken worden opgeleid om te tolken in de eerste persoon (‘ik’) en dus in de directe rede. Dit heeft zowel grammaticale als praktische, inhoudelijke redenen. “Hij zegt dat zijn broer hem een bezoekje bracht” kan tot allerlei betekenisinterpretaties leiden (wiens broer? het kan ook de broer zijn van een derde persoon) terwijl “mijn broer heeft mij een bezoekje gebracht” eenduidig is. Deze manier van werken wordt ook aan gebruikers van tolken steeds duidelijk gemaakt door hen erop te wijzen dat ze de tolk niet aanspreken met “Vraag hem/haar eens of...” maar dat ze zich rechtstreeks richten tot de geïnterviewde. Vooral bij jonge kinderen kan dit voor verwarring zorgen.

⁶ Bij simultaan tolken wordt wat gezegd is in de ene taal, bijna gelijktijdig omgezet in de andere taal, meestal met behulp van een tolkencabine voor de tolk en koptelefoons voor het publiek of de gebruiker. Indien die niet voorhanden zijn, wordt het getolkte simultaan gefluisterd in het oor van de anderstalige (Salaets *et al.*, 2008).

ren het systeem met de cabines en de hoofdtelefoons best ‘spannend’ vonden wat mogelijks onrechtstreeks hun engagement en aandacht vergrootte. Er zijn echter geen gegevens over de doeltreffendheid van consecutief tolken⁷ voor minderjarigen, aangezien deze tolkmodus niet in het experiment werd opgenomen.

Tot slot onderzochten Böser (2013) en Böser & La Rooy (2018) hoe tolken op een efficiënte en getrouwe manier forensische interviews met minderjarigen kunnen tolken volgens het protocol van het *National Institute of Child Health and Human Development* (NICHD protocol)⁸. In het eerste experimenteel onderzoek werd gefocust op hoe tolken de reeds genoemde *free recall-phase* (als essentieel onderdeel van de interviewtechniek) tolkten. In het tweede onderzoek werd bestudeerd of en hoe het NICHD-protocol moet aangepast worden, wanneer een tolk het gesprek medieert. De onderzoekers concludeerden dat dit protocol het best aangepast wordt bij TgIMs, met name op twee manieren: het is zeker nuttig en nodig om tijdens de beginfase van het interview aan het kind expliciet duidelijk te maken hoe het gesprek met bijstand van een tolk zal verlopen. Bovendien moet ook de tolk tijdens een voorafgaande briefing goed op de hoogte gebracht worden van de werkwijze van het protocol (*open prompts, free recall* enz.)

2. CO-MINOR-IN/QUEST I & II

Zoals uit het beknopte niet-exhaustieve literatuuroverzicht blijkt, is er nood aan bijkomend onderzoek rond TgIMs, vooral vanuit het perspectief van kinderen. Nadat we noden en problemen in TgIMS aan het licht hadden gebracht vanuit het perspectief van de betrokken volwassen professionals, wilden we ook de kinderen en jongeren een stem geven en laten participeren in ons onderzoek.

2.1. CO-MINOR-IN/QUEST (CMIQ)I: IN KAART BRENGEN VAN UITDAGINGEN TIJDENS TgIMS

Om, uitdagingen, eventuele noden en problemen tijdens TgIMS in kaart te brengen, werd tijdens het eerste CMIQ-project in eerste instantie nog wel gefocust op volwassen professionals. Een eerste workshop (mei 2013) bracht niet alleen juridische actoren samen (jeugdrechters, jeugdadvocaten, politieagenten – de zogenaamde T.A.M⁹-ers) maar ook maatschappelijk werkers, kinderrechtspecialisten, psychologen en – voor het eerst – tolken. De deelnemers kwamen uit België, Frankrijk, Hongarije, Italië, Nederland en Schotland. Hieruit kwamen verschillende uitdagingen naar voren waarmee deelnemers geconfronteerd werden wat het (ver)horen van jongeren in strafzaken betrof. Op basis van deze uitwisseling werd een elektronische vragenlijst opgesteld die peilde naar de besproken uitdagingen waaraan men het hoofd moest bieden voor, tijdens en na het TgIM. De vragenlijst werd vervolgens

⁷ Consecutief tolken is een vorm van tolken waarbij wat gezegd is in de ene taal na enige tijd mondeling wordt overgebracht in de andere taal. Dit gebeurt meestal met behulp van notities volgens een aangeleerd notitiesysteem voor tolken (Salaets *et al.*, 2008).

⁸ Het NICHD protocol wordt in het Verenigd Koninkrijk door de politie gebruikt tijdens verhoren van minderjarige slachtoffers en getuigen. Meer info is beschikbaar op <http://nichdprotocol.com>. Verschillende vertalingen van het protocol zijn voorhanden.

⁹ T.A.M. staat voor Techniek Audiovisueel verhoor Minderjarigen/Techniques Audiovisuelles d’Audition de Mineurs.

naar de bovenstaande beroepsgroepen gestuurd (oktober – december 2013)¹⁰. Het doel was om alle vragen, twijfels, ergernissen, problemen, onzekerheden maar ook eventuele goed werkende *best practices* – indien die bestonden – zo breed mogelijk in kaart te brengen, vertrekkend van het standpunt van de professionals. We kunnen stellen dat we met 610 volledig ingevulde vragenlijsten van alle beroepsgroepen een basis hebben gelegd om de kennis omtrent TgIMs te vergroten. Alhoewel we hier niet in detail kunnen ingaan op de resultaten van deze bevraging¹¹, willen we wel de sleutelconcepten vermelden die zowel uit het kwantitatieve vragengedeelte (meerkeuzevragen en Likertschaal) als het kwalitatieve (open vragen en vrije antwoorden) naar voren zijn gekomen. Enerzijds bleek er een gebrek aan vertrouwen te zijn tussen de verschillende beroepsgroepen. Aansluitend werd de nood aan teamwork uitgesproken alsook de nood aan een doorgedreven opleiding van alle betrokken partijen in een TgIM. Vanwege de tolken kwam er onder andere de vraag naar meer inzicht in ondervragingstechnieken en de cognitieve en psychologische ontwikkeling van minderjarigen, vanwege de andere professionals de vraag naar meer kennis over het werken met een tolk en diens rol. Verder bleek vertrouwen een concept met meerdere facetten te zijn: enerzijds verwees dit naar het reeds genoemde gebrek aan vertrouwen onder professionals omdat men elkaars rol en competenties niet kent, anderzijds refereerden de respondenten naar het vertrouwen dat moet opgebouwd worden met de minderjarige. Onenigheid bleek te ontstaan over wie dit vertrouwen dan moet opbouwen: de interviewer of de tolk. Teamwork werd dan weer gezien als een mogelijke oplossing om dit veelzijdige concept dat ‘vertrouwen’ inhoudt, te verbeteren en gespecialiseerde gezamenlijke opleidingen van alle stakeholders als een mogelijke piste om dit vertrouwen te consolideren.

2.2. CO-MINOR-IN/QUEST II (CMIQ II)

Voorgaand onderzoek wees op een gebrek aan wederzijdse kennis over de taken en verantwoordelijkheden van alle professionals die betrokken zijn bij TgIMs. Als de stakeholders van een TgIM elkaar niet vertrouwen, kan dit wantrouwen afstralen op het kind waardoor de participatie vanwege het kind of de jongere in het gebeuren belemmerd kan worden en de waarheidsbevinding vervolgens bemoeilijkt kan worden. Bij het ontwerpen van CMIQ II waren de genoemde behoeften aan beter teamwork en gezamenlijke opleidingen de basis voor het idee van een interprofessioneel gezamenlijk opleidingsmodel.

Om dit opleidingsmodel van de nodige input te voorzien, werden verschillende kwalitatieve methoden toegepast, onder andere focusgroep discussies met de eerder vermelde *stakeholders* in TgIMs in de verschillende partnerlanden (België, Frankrijk, Hongarije, Italië). Voor het eerst werden in december 2016 echter ook kinderen uitgenodigd om te participeren in het onderzoek, wat het uiteindelijke voorwerp uit-

¹⁰ Dit gebeurde in de landen die deel uitmaakten van de onderzoeksgroep namelijk België, Frankrijk, Hongarije, Italië, Nederland en Schotland. Door het gebruik van de sneeuwbal methode (een verantwoordelijke, overste of contactpersoon ontvangt de vragenlijst en stuurt die door naar zijn netwerk waarvan hij/zij denkt dat dit geschikt is om deze in te vullen) ging het bereik ervan ook buiten deze landen nl. Noorwegen, Slovenië, Spanje, Trinidad, Griekenland, Servië en Australië.

¹¹ Te consulteren in Salaets & Balogh (2015).

maakt van deze bijdrage. Dit vond plaats in een quasi-experimentele omgeving die we in de volgende methodologische sectie zullen voorstellen.

2.2.1. INTERVIEWS MET KINDEREN: METHODOLOGIE

Het ontwerp van de interviews en de uitvoering ervan werd voorbereid door het hele onderzoeksteam¹². De vragen werden in het Engels opgesteld op basis van de resultaten uit CMIQ I¹³ en er werd gekozen voor het semi-gestructureerd interview waarbij in elke land de structuur met de vermelde zeven thema's gehanteerd werd als houvast en rekening houdend met het feit dat elke interview anders verloopt (semi-gestructureerd). Vervolgens werden deze interviewvragen vertaald naar respectievelijk het Nederlands, Frans, Hongaars en Italiaans voor de uitvoering van de interviews in de genoemde partnerlanden. In deze bijdrage wordt alleen over de interviews in de België gerapporteerd: de onderzoekers kregen goedkeuring van de SMEC (Sociaal-Maatschappelijke Ethisch Commissie) van KU Leuven voor de hele onderzoeksoepzet, voor de interviews met de kinderen en voor de geïnformeerde toestemmingsformulieren ter ondertekening voor ouders en kinderen. In totaal namen zes jongens en zes meisjes tussen de vijf en zeventien jaar oud deel (allemaal Nederlandstalig, waaronder een doof kind met Vlaamse Gebarentaal (VGT) als moedertaal). Er is op voorhand geen screening gebeurd van de sociale klasse waaruit de kinderen werden gerekruteerd: de onderzoekers hebben in hun vrienden- en kennissenkring ouders en kinderen om medewerking gevraagd. Naderhand bleken alle kinderen uit gezinnen met hoogopgeleide en beroepsactieve ouders te komen. Uitzonderd het dove kind hadden de kinderen geen enkele ervaring met tolken.

De interviews vonden plaats in december 2016 in onze faculteit met de horende kinderen en in januari 2017 in het huis van het dove kind. Elk interview werd in twee delen opgesplitst: (1) het TgIM en (2) het onderzoeksinterview met het kind.

Het doel van het TgIM was om de kinderen de beleving van een getuigenverhoor te laten ervaren, waarbij zoveel mogelijk de interviewstijl voor minderjarigen werd nagebootst (zie T.A.M.-techniek¹⁴). Voor dit quasi-experiment werd een tweetalige interactie gesimuleerd en om communicatie mogelijk te maken, was er een professionele tolk (één Hongaars-Nederlands, één Italiaans-Nederlands, één Vlaamse Gebarentaal-Nederlands) aanwezig. De interviewers waren anderstalige acteurs. Tolken en interviewers waren vrouwen, behalve in het geval van het dove kind waar de interviewer een man was.

Voorafgaand aan het experiment kregen de kinderen een eenvoudige uitleg over het verloop ("je gaat een kort filmpje zien en daarna gaat iemand je er wat vragen over

¹² Zie <https://www.arts.kuleuven.be/tolkwetenschap/projecten/co-minor-in-quest-ii/index> voor de samenstelling van de leden van het onderzoeksteam: tolken en tolkdocenten (gesproken en gebarentaal), vertegenwoordigers van de NGO *Terre des Hommes*, een forensisch psycholoog, een expert kinderrechten, een jeugdadvocaat, een juriste en de toenmalige hoofdcommissaris van de afdeling Gedragwetenschappen binnen de Federale Politie.

¹³ Vragen in het interview werden gestructureerd volgens zeven thema's: persoonlijke gevoelens, relaties tussen de personen in de kamer, de competentie van de mensen in de kamer, positionering in de kamer (wie zit waar?), technische uitvoering van het interview (d.w.z. tolkmodus), vrouwen en verstandhouding, en tot slot eventuele opmerkingen van de kinderen.

¹⁴ Zeer summier samengevat, betekent dit dat zo weinig mogelijk vragen worden gesteld en dat het verhaal van het kind komt (*free recall*). Als er vragen worden gesteld, zijn het open vragen.

stellen”) en werd benadrukt dat ze op elk moment uit het onderzoek konden stappen. Vervolgens werd een drie minuten durende videoclip getoond (zonder *voice-over* of tekst, alleen beelden) van een zakkenroller die de portefeuille van een dove dame steelt (zonder expliciet geweld).

Tijdens het TgIM-deel werden de minderjarigen in de rol van getuige geplaatst en kregen ze open, niet-suggestieve vragen van de interviewer die zich ook als interviewer voorstelde (niet als ‘politieagent’ of een andere autoriteit), zodat de minderjarigen ongedwongen konden antwoorden op open vragen (zie La Rooy *et al.*, 2015). Deze interviewer sprak of begreep geen Nederlands en stelde vragen in het Hongaars of Italiaans: zowel de kinderen als de interviewer hadden dus een tolk nodig die wel aanwezig was, maar niet officieel werd geïntroduceerd¹⁵. Toch wisten de kinderen van haar aanwezigheid af door de voorafgaande uitleg van de onderzoekers. De professioneel opgeleide¹⁶ tolk paste twee tolkmodi toe, namelijk consecutief en simultaan fluistertolken.

Voorafgaand aan het semi-gestructureerde onderzoeksinterview werd een korte pauze voorzien. Het doel van het interview dat uitsluitend werd gevoerd door de onderzoekers, was om met de kinderen te discussiëren over de ervaring die zij hadden gehad tijdens de communicatie met de tolk.

De onderzoekers volgden een online trainingssessie van Terre des Hommes Hongarije (tevens lid van het onderzoeksteam) over de gedragscode kindbescherming. Op deze manier waren ze zich er bewust van hoe om te gaan met de minderjarige respondent en/of hoe te reageren op een mogelijk emotioneel uitdagende situatie, zodat ze in staat waren die te (h)erkennen.

Voor de analyse kregen alle geïnterviewden een code toegewezen (M1, M2, etc. voor meisjes en J1, J2, etc. voor jongens). Vanwege het kleine aantal experimenten en de vrij beperkte hoeveelheid gegevens werd besloten om handmatige analyses uit te voeren: de individuele antwoorden van de kinderen werden samengebracht in een Excel-werkboek, met afzonderlijke bladen voor elke onderzoeksvraag. Dit werkboek was specifiek opgesteld om de resultaten van de interviews te analyseren: soortgelijke reacties werden gegroepeerd en van dezelfde kleur voorzien. De belangrijkste ideeën werden samengevat in een kolom, citaten ter illustratie van een idee werden genoteerd in een andere kolom, essentiële trefwoorden werden opgenomen in een volgende kolom. De resultaten van deze analyse werden in een later stadium gecontroleerd door twee andere onderzoekers.

De meest in het oog springende bevindingen worden besproken in de volgende paragrafen.

¹⁵ Bij reële interviews is dit normaliter wel het geval: de tolk wordt voorgesteld en zijn rol wordt toegelicht. Voor kinderen en jongeren moet dit dan in kindvriendelijke en verstaanbare taal gebeuren.

¹⁶ Deze professionele tolken hebben 150 uur opleiding gevolgd en examens afgelegd m.b.t. juridische kennis, ondervragingstechnieken (politie), juridische terminologie en gerechtstolken. Ze werden vervolgens gecertificeerd en beëdigd als gerechtstolk.

2.2.2. INTERVIEWS EN PARTICIPATIE VAN KINDEREN AAN ONDERZOEK: RESULTATEN

De resultaten worden onderverdeeld in twee blokken: bepaalde thema's die aan de basis liggen van de vragen worden gegroepeerd om redenen van beknoptheid. In de eerste paragraaf (3.2.2.1.) komen de thema's 'persoonlijke gevoelens', 'verhoudingen tussen personen in de kamer' en 'competenties van de personen in de kamer' aan bod. In de daaropvolgende paragraaf (3.2.2.2.) blijven we binnen het belangrijke thema van vertrouwen. Vertrouwen werd immers in beide projecten en door alle stakeholders (in de eerste vragenlijst maar ook tijdens de focusgroep discussie) aangegeven als een noodzakelijke basis om met het kind of de jongere te kunnen communiceren. Kinderen en jongeren zullen met andere woorden niet kunnen en/of willen participeren in communicatie als er geen vertrouwen is.

2.2.2.1. THEMA'S 1-3: PERSOONLIJKE ERVARING VAN HET GESPREK, ROL EN CAPACITEITEN VAN DE MENSEN IN DE KAMER

Zoals eerder vermeld, had geen van de kinderen – behalve het dove kind – ervaring met tolken. Alle bevraagde kinderen beschreven het als een (zeer) positieve ervaring die als “*grappig, bijzonder, normaal*” en een keer als “*raar*” en een keer als “*ik weet het niet*” werd getypeerd. Alle minderjarigen begrepen heel goed wat de rol van de tolk was, ervoeren dat ze om herhaling of verduidelijking konden vragen, en voelden zich op hun gemak. Dit is opmerkelijk, vooral omdat ze geen eerdere ervaringen hadden met een tolk (behalve het dove meisje). Dit kan echter worden verklaard door het feit dat de deelnemers een duidelijke inleiding hadden gekregen over wat er zou gaan gebeuren, namelijk een interview met een ‘tolk’ die begrip mogelijk zou maken. Bovendien bevonden ze zich niet in een bedreigende of onbekende situatie. De taak van de tolk werd door tien deelnemers dan ook zeer goed gedefinieerd als ‘vertalen’, ‘communicatie mogelijk maken’ en ‘taaloverdracht’. De minderjarigen waren onder de indruk van de kennis van de vreemde taal van de tolk en hadden dus echt vertrouwen in een goede vertolking.

Wat over het algemeen vaak benadrukt werd, was het feit dat de interviewer – hoewel deze niet begreep wat ze zeiden – nog steeds *discours markers* gebruikte, zoals “ja, aha, aha, ahum, mmm, juist, ok”, dat er oogcontact was, en dat zij de namen van de kinderen gebruikte. De kinderen en jongeren gaven hiermee aan dat ze zich ‘gehoord’ voelden. Hoewel horende kinderen oogcontact met de anderstalige interviewer op prijs stellen, is dit voor het dove kind dan weer niet nodig:

“Voor mij is het niet belangrijk wat de horende persoon doet [...] Ik kijk niet naar de interviewer omdat ik haar niet begrijp. Ik kijk alleen naar de tolk. Ik begrijp haar wel.”
(Doof meisje, 11 jaar oud)

2.2.2.2. THEMA 2: VERTROUWENSRELATIE

Primaire gesprekspartners (in dit geval kind en interviewer) in een tolk-setting worden geacht elkaar aan te spreken. Uit de antwoorden blijkt dat kinderen vooral met de tolk spreken wanneer hen de vraag gesteld wordt: “Aan wie heb je alles over de film verteld?” (interviewer of tolk). Negen op de twaalf antwoordden dat dit aan de

tolk was, drie kinderen gaven aan zich zowel naar de tolk als de interviewer gericht te hebben en geen enkel kind richtte zich in eerste instantie naar de interviewer.

De toelichting van de respondenten illustreert echter dat het voor sommigen onder hen in het begin verwarrend was om te beslissen tot wie ze zich best zouden richten, terwijl het voor anderen duidelijk was:

“Toen ze de vraag in het Hongaars stelde, luisterde ik naar haar [de interviewer]. Maar ik denk dat ik mijn antwoorden aan de tolk heb gegeven.” (Jongen, 16 jaar oud).

Of nog:

“Toen ik merkte dat de interviewer naar me keek en ik dacht ‘oepe’, moet ik ook met haar praten? Dus in het begin was ik echt met de tolk aan het praten, maar toen ik merkte dat zij [de tolk] ook niet specifiek met mij sprak, heb ik mijn gesprek naar de interviewer verplaatst.” (Meisje, 17 jaar oud)

Andere verklaringen suggereren dat de motivatie van een kind om met een van beide actoren te praten zeer persoonlijk en willekeurig kan zijn en gebonden aan het toeval: zo meldde een jongen van 7 jaar dat hij sprak met de tolk omdat zijn babysit dezelfde naam had, wat dus voor hem een teken van herkenning was en een zeker vertrouwen gaf.

Op de vraag “Wie heeft het meest aandachtig naar je geluisterd (interviewer of tolk)?”, is het antwoord meer uitgesproken “zowel de interviewer als tolk”. Soms is er een lichte voorkeur voor de tolk om voor de hand liggende redenen, aldus een meisje van tien jaar oud: “*Allebei. Misschien de tolk een beetje meer omdat ze toch al moest vertalen*”. Dit werd bevestigd door een meisje van 17 jaar, alhoewel ze uiteindelijk een lichte voorkeur uitsprak voor de interviewer, omwille van het luistervermogen en de aandacht tijdens het gesprek:

“Ik denk de interviewer. Ze zag eruit alsof ze meer geïnteresseerd was. Ook de tolk natuurlijk, want ze moet natuurlijk alles vertalen [...] maar ik denk dat de interviewer echt meer geïnteresseerd was.”

De volgende vraag peilde naar een andere dimensie van het concept vertrouwen nl. die van het kind naar de gesprekspartners toe. Na overleg met de kinderrechtenskundige en forensisch psycholoog in het onderzoeksteam, vroegen we onrechtstreeks naar de opbouw van de vertrouwensband (ook wel *rapport-building* genoemd in de interviewtechniek) met de volgende hypothetische vragen: “Stel, je hebt een stukje chocola, met wie zou je dat delen?” of “Je hebt een tekening gemaakt, aan wie zou je die geven?” (voor de jonge kinderen tussen 6 en 12 jaar) en “Stel, je hebt een geheim, aan wie zou je het vertellen?” (voor de oudere kinderen vanaf 12 jaar). De meeste kinderen leken bereid om de chocola /de tekening/het geheim (m.a.w. hun vertrouwen) te delen met de tolk en niet met de interviewer.

Eenzijds kunnen kinderen zich zeer pragmatisch ontpoppen: aangezien de tolk de enige is die de taal begrijpt, is hij de enige tot wie je je kan wenden om je verhaal toe te lichten:

Omdat D. [= tolk] automatisch zou weten of ik het aan P. [interviewer] zou moeten vertellen. (Meisje, 10 jaar oud)

Als ik dit zou proberen uit te leggen in het Hongaars... of in het Engels ofzo, dan zou het misschien minder duidelijk zijn (...) dan als ik het aan de tolk zou kunnen vertellen. (Jongen, 16 jaar oud)

Als zij [interviewer] mijn taal zou begrijpen, zou ik het aan P. [interviewer] vertellen. Maar dan wil ik haar ook vragen om het aan niemand anders te vertellen. (Jongen, 9 jaar oud)

Maar aan de andere kant maken kinderen ook opmerkingen die hun begrip van concepten als vertrouwelijkheid onthullen. In de volgende uittreksels wordt de tolk bijvoorbeeld gezien als een soort buffer of wordt aangegeven dat er tijd nodig is om vertrouwen op te bouwen:

(...) dan vertel je het niet rechtstreeks aan de interviewer maar aan de tolk. (...) Ja, ik weet het niet, ik denk dat het vertrouwelijker is. Dat wil zeggen... dan hoef je het niet direct aan de interviewer te vertellen, als je bijvoorbeeld iets hebt gedaan. Het is gemakkelijker als hij/zij [= de tolk] het vervolgens aan de interviewer vertelt. (Jongen, 14 jaar oud)

(...) Ik denk dat als je al een tijdje met haar in gesprek bent, je op de lange termijn kunt zien of je haar kunt vertrouwen of niet. Maar als ze die vraag onmiddellijk zou stellen en je hebt die persoon nog nooit gezien of gesproken, dan zou ik het moeilijk vinden. (Meisje, 16 jaar oud)

Eén deelneemster (meisje van 17) uitte haar voorkeur voor een tolk van een bepaald geslacht wat ons ten minste kritisch moet doen nadenken over het inzetten van mannelijke dan wel vrouwelijke tolken in bepaalde zaken (rekening houdend met de case zelf, het geslacht en de leeftijd van de geïnterviewde). Als een bijna volwassen vrouw, zou ze liever een vrouwelijke dan een mannelijke tolk hebben:

Ja, ik denk dat als het een vrouw is, jullie allebei vrouwen zijn. En ja, het klinkt misschien belachelijk, maar in dat geval ben je misschien meer van dezelfde geest. Maar als het een man is, is het een beetje zoals... (Meisje, 17 jaar)

3. BESPREKING EN BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK

De resultaten uit dit onderzoek spreken de bevindingen van Matthias en Zaal (2002) tegen: zij benadrukten het onvermogen van de tolk om met minderjarigen te communiceren, wat vervolgens leidde tot vereenvoudiging, bemoeienis en ongepast gedrag (zoals lachen). Geen enkele van deze gedragingen kwamen voor in dit onderzoek. Deze verschillen hebben naar alle waarschijnlijkheid te maken met het feit dat we in een quasi-experimentele (en dus niet traumatiserende) omgeving werkten en bovendien uitsluitend met professionele tolken. Daar was volgens de auteurs in Zuid-Afrika nog niet het geval, althans niet 15 jaar geleden.

De kinderen menen dat zowel de tolk als de interviewer ook effectief naar hen luisteren, maar onze onderzoekssetting richtten zij zich tijdens het gesprek meestal tot

de tolk. Het is ook de tolk is die de chocolade/tekening ontvangt van de jongere kinderen of dat het voor de oudere kinderen de persoon is aan wie ze eerder een geheim zouden willen toevertrouwen. Dit betekent dat de kinderen of jongeren in eerste instantie een vertrouwensband opbouwen met de tolk, in tegenstelling tot wat de interviewers zouden willen, nl. dat zij via een vertrouwensband met de kinderen en jongeren kunnen komen tot waarheidsbevinding¹⁷. We kunnen dit interpreteren als een volledig natuurlijke reactie: de tolk is immers de enige in de kamer die op dat ogenblik dezelfde taal spreekt. Voor de tolken betekent dit dan weer dat zij zich hiervan bewust moeten zijn en dat deze vertrouwensband met het kind de voorgeschreven neutraliteit en onpartijdigheid in hun deontologische code mogelijks in het gedrang brengt. We durven het vertrouwen van de kinderen andermaal toe te schrijven aan de professionaliteit van de tolk die door kinderen, misschien intuïtief, wordt erkend. Kinderen worden in het IVRK gezien als wezens met “evoluerende capaciteiten” – wat natuurlijk juist is vanuit ontwikkelings- en biologisch oogpunt – maar dit mag niet verward worden met kinderen die naïef of onwetend zijn. Volwassenen hebben soms de neiging om betuttelend of paternalistisch over te komen, net omdat zij kijken vanuit hun volwassen standpunt, maar kinderen en jongeren zijn wel degelijk alert en weten vaak waarover het gaat, zoals is gebleken uit hun antwoorden in ons onderzoek. Dat blijkt tevens ook uit een Belgische Unicef-rapport, waar een jongere heel goed beseft wanneer de tolk zijn rol overschrijdt: vanaf het ogenblik dat de tolk besliste om de leeftijd van de jongere te veranderen (van 17 naar meerderjarig), realiseerde hij zich dat “wanneer ze zo spreken, ze geen tolken meer zijn” (UNICEF, 2018: 69).

De inzet van een professioneel opgeleide tolk kan ook verklaren waarom de minderjarigen aangaven dat ze alles begrepen hadden, dat er naar hen geluisterd werd en dat ze om opheldering konden vragen, indien nodig. Met andere woorden: ze hadden het gevoel dat ze een stem hadden. Dit was anders in Keselman *et al.* (2010a) waar het inzetten van een de tolk en diens onderonsjes met de interviewer werden gedefinieerd als uitsluiting of sturing van de stem van de kinderen

We willen in deze discussie zeker benadrukken dat de professionaliteit van de tolk van vitaal belang is, zoals Fontes (2010) en tevens Matthias en Zaal (2002) stellen. Dit was natuurlijk ook al in 2014 een basisprincipe van Co-Minor-IN/QUEST-I: opdat andere professionals (juristen, politie, psychologen, kinderpulpverleners) de tolk kunnen vertrouwen, moeten ze er zeker van zijn dat de tolk een opgeleide professional is, net zoals zij.

Het eerste Co-Minor-IN/QUEST-project toonde reeds de noodzaak om samen met de opgeleide en geaccrediteerde tolk en het team, verantwoordelijk voor het TgIM, een voorafgaandelijke briefing te organiseren. Daarbij moet de tolk geïnformeerd worden over de situatie waarin hij terecht zal komen, om met de leidende interviewer van gedachten te wisselen over de rol van de tolk (inclusief ethische codes en beperkingen van die rol), om informatie te delen over interviewtechnieken (open en gesloten vragen), om momenten van stilzwijgen te respecteren en om mogelijke manieren van tolken (consecutief of simultaan) te bespreken, zoals Fontes ook al

¹⁷ Dit kwam tot uiting in zowel de bevragingen als in de focus groep discussies die hier niet uitgebreid kunnen besproken worden.

stelde (2005, 2008, 2009, 2010). Een dergelijke reden voor teamworking werd ook duidelijk door de resultaten van ons experiment: het kind blijkt eerder een vertrouwensband op te bouwen met de tolk en het is dus zeker nuttig tijdens de briefing openlijk te bespreken en zich bewust te zijn van deze mogelijke wending. We refereren graag naar het mooie voorbeeld van de zevenjarige jongen die de tolk eigenlijk blindelings vertrouwde, simpelweg omdat zij dezelfde naam had als zijn babysit (die hij blijkbaar graag had en vertrouwde). Bovendien is het ook nuttig, zo stelden Boser & LaRooy (2018), om tijdens de beginfase van het interview aan het kind expliciet duidelijk te maken hoe het gesprek met bijstand van een tolk zal verlopen.

Daarentegen kan een voorafgaandelijke briefing wel invloed hebben op de onpartijdigheid van de tolk, zoals gesuggereerd in Goodman-Delahunty & Howes (2019). Een mogelijke oplossing, zoals naar voren kwam uit bevindingen na het eerste project, is een louter technische briefing over de geplande interviewstrategieën, over het gebruik van de eerste persoon zodat interviewer en geïnterviewde elkaar rechtstreeks aanspreken¹⁸, over de positionering in de kamer, over de tolkmodus, over de mogelijke uitdagingen met taalgebruik op maat van de kinderen. Hierbij houden de stakeholders best rekening met de mogelijke voorkeur van een minderjarige voor een andere persoon (bv. een tolk van een ander geslacht), voor een bepaalde positionering of voor een bepaalde tolkmodus¹⁹.

Wanneer toch wordt ingegaan op de inhoud van de zaak – als er bijvoorbeeld speciale behoeften onder de aandacht moeten gebracht worden – moet duidelijk worden gesteld dat de interviewer de leiding van de interactie steeds zal behouden.

We moeten ons bovendien bewust zijn van het feit dat meer dan een volwassene in de kamer beangstigend of overweldigend kunnen overkomen voor de minderjarige zoals bevestigd door een vijfjarig meisje

Met twee is het beter in plaats van drie. Dat is al vrij moeilijk, met drie. (Meisje, 5 jaar)

Om deze toch al stressvolle situatie voor het kind niet te verergeren, benadrukken we nogmaals dat de stakeholders van een TgIM elkaar moeten vertrouwen en best in teamverband werken na een degelijke briefing.

Ten slotte willen we nog ingaan op de beperkingen van ons onderzoek. Ten eerste is het aantal interviews gelimiteerd (12) en kunnen er geen representatieve conclusies worden getrokken over hoe kinderen een TgIM ervaren²⁰. Deze kwalitatieve methode brengt echter een aantal belangrijke onderwerpen aan het licht waarmee rekening moet worden gehouden, zonder het bereik ervan te overschatten. Zoals reeds vermeld is het hoofddoel om de kinderen te laten participeren in het onderzoek en hen zelf een stem te geven in deze kwestie, vervolgens om aan de hand van de geciteerde meningen van de kinderen de belangrijkste punten van hun visie te illustreren.

¹⁸ Zie voetnoot 5 voor meer informatie over deze techniek.

¹⁹ Ook hierover werden de kinderen bevraagd, maar de resultaten zijn minder pertinent m.b.t. de thematiek van dit nummer.

²⁰ Dezelfde interviews (inhoud en aantal) werden gehouden in Frankrijk, Hongarije en Italië maar maken geen onderdeel uit van deze bijdrage.

Bovendien werden de interviews vervolgens in een veilige omgeving gehouden met kinderen die, voor zover wij weten, geen traumatiserende ervaringen hadden ondergaan, althans niet het soort ervaringen die recentelijk onder de aandacht komen (kinderen die op de vlucht zijn voor geweld, oorlog, honger en/of lijden onder extreme angst en stress). Representativiteit werd nagestreefd door kinderen en jongeren van diverse leeftijden te bevragen wat ook de realiteit in TgIMS weerspiegelt. De sociale achtergrond van ons cohort weerspiegelt deze realiteit dan weer minder, aangezien alle geïnterviewde minderjarigen hoogopgeleide en beroepsactieve ouders hadden. Meer verscheidenheid in deze parameter zal naar alle waarschijnlijkheid andere conclusies opleveren.

4. CONCLUSIE

Deze bijdrage had tot doel na te gaan hoe tolken worden gepercipieerd door de ogen van kinderen die deelnemen aan een TgIM. Om terug te keren naar ons uitgangspunt van artikel 12 van het IVRK, kunnen we stellen, dat de – actieve – participatie van kinderen eerder theoretisch durft te blijven. Initiatieven zoals Co-Minor I & II en het vervolproject *Children in Legal Language Settings* (ChiLLS, november 2018-oktober 2020) geven kinderen een stem en trachten hun rechten over communicatie en participatie bij te brengen. Het onderzoek zoals het gevoerd werd in Co-Minor I & II laat toe dat een kompas zal worden ontwikkeld door het projectteam van ChiLLS, zodat kinderen en jongeren over hun rechten in kennis worden gesteld. De participatiegraad van jongeren is ook verhoogd: twee jongeren uit Hongarije hebben daarom effectief deelgenomen aan de eerste workshop van ChiLLS om samen met de onderzoekers te reflecteren over TgIMs vanuit hun perspectief en leefwereld.

Maar dit is maar het topje van de ijsberg. Een interactie en zeker een tolk-gemedieerde interactie vereist namelijk de participatie van alle deelnemers en in dit zeer specifiek geval gaat het om ten minste drie personen (de verhoorder, het kind en de tolk) die elkaar – zouden moeten – vertrouwen en die het belang van het kind moeten vooropstellen. Dit ook om het artikel 12 vanuit een theoretisch niveau op een praktisch niveau te tillen en op deze manier de participatie van de kinderen te garanderen. Het staat buiten kijf, dat de opzet van ons kleinschalig onderzoek er niet in bestond om artikel 12 van het IVRK uit te werken of te concretiseren. We kunnen eerder dankzij dit onderzoek gevoerd met jongeren (en niet alleen over jongeren) aantonen wat participatie in de praktijk zou kunnen betekenen. Wat we bereikt hebben door kinderen en jongeren te laten participeren in ons onderzoek, is dat ze het gevoel hadden dat naar hen geluisterd werd zowel door de tolk als door de interviewer, dat ze konden vragen naar verduidelijking en konden uitdrukken wat ze te zeggen hadden. Ze getuigden zich op hun gemak te voelen tijdens de interactie, ook al was de situatie ongebruikelijk (nl. met iemand die ze niet begrepen en waarmee ze in principe niet konden praten). Deze participatie kan echter maar gegarandeerd worden als de tolk een professional is – d.w.z. met een basisopleiding als gerechtsstolk – maar even belangrijk in deze is de gespecialiseerde opleiding voor tolken die specifiek ingaat op het tolken voor minderjarigen. Daarenboven is het aangewezen dat ook de andere professionals betrokken bij een TgIM opleiding krijgen over hoe een interview met een tolk verloopt. Idealiter gebeuren deze opleidingen met de ver-

schillende beroepsgroepen samen – *joint interprofessional training* – opdat men leert van, over en met elkaar. Dit verhoogt het vertrouwen tussen de beroepsgroepen onderling. We kunnen verder ook concluderen dat *rapport-building* met de interviewer moet worden aangemoedigd, maar ook dat we rekening moeten houden met de realiteit en de perceptie van kinderen. Dit kan best worden besproken in een briefing voorafgaand aan het interview, zodat alle professionals die betrokken zijn bij het TgIM een duidelijk zicht krijgen op de rol van de tolk.

Nilsen's woorden (2013) weerspiegelen onze visie:

Het is daarom noodzakelijk dat de volwassen professional (tevens gesprekspartner van het kind) die werkt met een tolk, strategieën heeft om de aandacht van het kind te trekken en te behouden, aangezien kinderen – net zoals volwassenen wanneer ze onervaren tolkgebruikers zijn – geneigd zijn hun aandacht te richten op de persoon die hun taal spreekt en begrijpt. (Nilsen, 2013: 27-28)

Ten slotte willen we nog getuigen over de deelname van de kinderen in ons onderzoek: hun deelname heeft onze blik verruimd. Door hen het woord te verlenen – zowel in de experimentele fase van Co-Minor II als in de workshop tijdens ChiLLS – hebben we bredere inzichten gekregen: het is ten slotte hun leefwereld die ze verwoorden, terwijl wij onderzoekers deze alleen maar kunnen veronderstellen.

Voor het vervolgproject ChiLLS verlaten we de experimentele fase en zullen in november en december 2019 minimum tien anderstalige jongeren betrokken in strafzaken of als NBMV bevraagd worden over hun ervaringen met taalbarrières. Participatie van jongeren in onderzoek is immers de weg naar meer participatie in de maatschappij waarin die jongeren (op)groeien.

REFERENTIES

- Altarriba, J., & Morier, R. G. (2004). Bilingualism: Language, Emotion and mental health. In T. Bhatia & W. C. Ritchie (Eds.), *The bilingual handbook* (pp. 250-280). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Andrews, S. J., & Lamb, Michael E. (2017). The structural linguistic complexity of lawyers' questions and children's responses in Scottish criminal courts. *Child Abuse & Neglect*, 65, 182-193. doi:10.1016/j.chiabu.2017.01.022
- Balogh, K. & Salaets, H. (Eds.), *Children and Justice: Overcoming Language Barriers* (pp. 228-246). Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia.
- Berk-Seligson, S. (2002). *The bilingual courtroom: court interpreters in the judicial process: with a new chapter*. Chicago: University of Chicago press.
- Berrick, J. D., Dickens, J., Poso, T., & Skivenes, M. (2018). International Perspectives on Child-responsive Courts. *International Journal of Childrens Rights*, 26(2), 251-277. doi:10.1163/15718182-02602011
- Böser, U. (2013). "So tell me what happened!": Interpreting the free recall segment of the investigative interview. *Translation and Interpreting Studies*, 8(1), 112-136. doi:10.1075/tis.8.1.06bos.
- Böser, U., & Wilson, C. (2015). *Issues Of Role in Interpreting for Minors*.

- Böser, U., & LaRooy, D. (2018). Interpreter-mediated investigative interviews with minors. *Translation and Interpreting Studies*, 13(2), 208-229. doi:10.1075/tis.00012.bos.
- Davies, G., & Westcott, H. L. (1999). *Interviewing child witnesses under the memorandum of good practice: A research review*. Home Office, Policing and Reducing Crime Unit, Research, Development and Statistics Directorate.
- Dommicent, J., Vanderhallen, M., Vervaeke, G., & Van de Plas, M. (2006). Techniek Audio-visueel Verhoor Minderjarigen: opleiding en opvolging, een evaluatie. *Panopticon*, 3, 56-75.
- Fontes, L. (2005). *Child Abuse and Culture. Working with Diverse Families*. New York & London: The Guilford Press.
- Fontes, L. (2008). *Interviewing Clients across Cultures. A Practitioner's Guide*. New York & London: The Guilford Press.
- Fontes, L. (2009). Interviewing immigrant children and families for suspected child maltreatment. *APSAC Advisor*, 7-11.
- Fontes, L. A. (2010). Interviewing immigrant children for suspected child maltreatment. *Journal of Psychiatry and Law*, 38, 283-304.
- Fontes, L. A., & Tishelman, A. C. (2016). Language competence in forensic interviews for suspected child sexual abuse. *Child Abuse Negl.*, 58, 51-62. doi:10.1016/j.chiabu.2016.06.014
- Goodman-Delahunty, J., & Howes, L. M. (2019). High-stakes interviews and rapport development: practitioners' perceptions of interpreter impact. *Policing and Society*, 29(1), 100-117. doi:10.1080/10439463.2017.1293051.
- Hale, S. B. (2007). *Community interpreting*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Heitkamp, T., & Muhlhauser, T. L. (1990). Children in the Courts: Rethinking and Challenging Our Traditions. *North Dakota Law Review*, 66, 649-671.
- Heredia, R., & Brown, J. (2004). Bilingual memory. In T. Bhatia & W. C. Ritchie (Eds.), *The handbook of bilingualism* (pp. 225-249). Oxford: Blackwell Publishing.
- Houston, K. A., Russano, M. B., & Ricks, E. P. (2017). 'Any friend of yours is a friend of mine': investigating the utilization of an interpreter in an investigative interview. *Psychology, Crime & Law*, 23(5), 413-426. doi:10.1080/1068316x.2017.1290091.
- Keselman, O., Cederborg, A. C., & Linell, P. (2010a). "That is not necessary for you to know!" Negotiation of participation status of unaccompanied children in interpreter-mediated asylum hearings. *Interpreting*, 12(1), 83-104.
- Keselman, O., Cederborg, A. C., Lamb, M. E., & Dahlström, Ö. (2010b). Asylum-seeking minors in interpreter-mediated interviews: what do they say and what happens to their responses? *Child & Family Social Work*, 15(3), 325-334.
- Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Orbach, Y., & Esplin, P. W. (2011). *Tell me what happened: Structured investigative interviews of child victims and witnesses* (Vol. 56): John Wiley & Sons.
- La Rooy, D., & Lamb, M. E. (2010). What Happens When Interviewers Ask Repeated Questions in Forensic Interviews with Children Alleging Abuse? *Journal of Police and Criminal Psychology*, 26(1), 20-25. doi:10.1007/s11896-010-9069-4.
- La Rooy, D., Ahern E.C. & Andrews S.J., "Developmentally appropriate interviewing of highly vulnerable children: a developmental psychology perspective" in K. Balogh, & H. Salaets (Eds.), *Children and Justice: Overcoming Language Barriers* (pp. 113-131). Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia.
- Matthias, C., & Zaal, N. (2002). Hearing Only a Faint Echo? Interpreters and Children in Court. *South African Journal on Human Rights*, 18(3), 350-371.

- Mergaerts, L., Van Daele, D. & Vervaeke, G. (2018). Challenges in defining and identifying a suspect's vulnerability in criminal proceedings: What's in a name and who's to blame? In P. Cooper & L. Hunting (Eds.), *Access to justice for vulnerable people* (pp. 48-71). Wildy, Simmonds & Hill Publishing.
- Nilsen, A. B. (2013). Exploring interpreting for young children. *Translation & Interpreting-the International Journal of Translation and Interpreting*, 5(2), 14-29. doi:10.12807/ti.105202.2013.a02
- Powell, M. B., Manger, B., Dion, J., & Sharman, S. J. (2016). Professionals' Perspectives about the Challenges of Using Interpreters in Child Sexual Abuse Interviews. *Psychiatry, Psychology and Law*, 24(1), 90-101. doi:10.1080/13218719.2016.1197815.
- Roy, C. B. (1993). The problem with definitions, descriptions, and the role metaphors of interpreters. *Journal of Interpretation*, 6(1), 127-154.
- Salaets, H., Segers, W., Bloemen, H. (2008). *Terminologie van het tolken*. Nijmegen: Vantilt.
- Salaets, H. & Balogh, K. (2015). Chapter 4. Co-Minor-IN/QUEST Research Findings. In K. Balogh & H. Salaets (Eds.), *Children and Justice: Overcoming Language Barriers. Cooperation in interpreter-mediated questioning of minors* (pp. 175-227). Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia.
- Salaets, H., Balogh, K. & Wijnants, M. (2019). Hoofdstuk 22. Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen: effectief recht op meningsuiting en informatie dankzij tolken. In E. Desmet, J. Verhellen & S. Bouckaert (Eds.), *Rechten van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen in België* (pp. 415-431). Brugge: die Keure.
- Solem, L. (2015). Interpreting techniques. In K. Balogh & H. Salaets, *Children and Justice: Overcoming Language Barriers. Cooperation in interpreter-mediated questioning of minors* (pp. 281-312). Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia.
- Wadensjö, C. (1998). *Interpreting as interaction*. Londen: Longman.

WEBSITES, RAPPORTEN, PRESENTATIES EN KRANTENARTIKEL

ChiLLS

Geraadpleegd op 25-10-2019

<https://www.arts.kuleuven.be/tolkwetenschap/projecten/chills/index>.

Co-Minor-IN/QUEST I

Geraadpleegd op 25-10-2019

https://www.arts.kuleuven.be/tolkwetenschap/projecten/co_minor_in_quest/index.

Co-Minor-IN/QUEST II

Geraadpleegd op 25-10-2019

<https://www.arts.kuleuven.be/tolkwetenschap/projecten/co-minor-in-quest-ii/index>.

De Morgen, 14-10-2019. *Onzichtbare kinderen dolen door Europa. VN-rapport over niet-begeleide minderjarige vluchtelingen is ook scherp voor België.*

Mergaerts, L. (2019). *Een analyse van "kwetsbaarheid" in het licht van de betrokkenheid van minderjarigen in strafprocedures.*

Geraadpleegd op 25 oktober 2019

<https://www.arts.kuleuven.be/tolkwetenschap/projecten/chills/presentatie-lore-nl.pdf>.

Unicef. (2018). *What do you think? Migranten- en vluchtelingenkinderen in België aan het woord.*

Geraadpleegd op 1 september 2019

<https://www.unicef.be/nl/publicaties/what-do-you-think/>.